

V čem a proč byl postup hodnocení výzkumných záměrů zvolený MŠMT zásadně chybný a jak by se měly veřejné prostředky na vědu a výzkum rozdělovat.

Plně souhlasím s názory Václava Hořejšího a Jana Konvalinky z článku „Zpackaný pokus o reformu“ otištěném v sobotní MFD. Jejich kritický pohled bych chtěl doplnit ve dvou směrech: podrobnějším srovnáním postupu MŠMT a způsobu, jak se veřejné finanční prostředky na vědu a výzkum rozdělují ve Velké Británii a ilustrací důsledků nesprávného postupu MŠMT na příkladu jedné konkrétní vědecké oblasti. Tímto svým příspěvkem reaguji i na jednání Výboru pro vědu, vzdělání etc. Poslanecké sněmovny dne 26. 1., jemuž jsem byl přítomen a kde byla otázka, zda se MŠMT dopustilo či nedopustilo při hodnocení výzkumných záměrů systémové chyby, široce diskutována. Z formálního hlediska mají pravdu obě strany, problém je „jen“ v tom, že postup, který MŠMT s podporou řady rektorů VŠ vymyslelo, Václav Hořejší, ani já za žádný systém hodný tohoto názvu nepovažujeme. V dalším se pokusím ukázat proč.

Základní strategickou chybou postupu MŠMT je podle mého názoru skutečnost, že se rozhodlo provést hodnocení výzkumných záměrů, jichž je poskytovatelem, aniž by se nejdříve zabývalo základním problémem financování vědy a výzkumu (VaV) u nás, jímž je podle mého názoru **neexistence státního orgánu**, jenž by veřejné prostředky na VaV **kompetentně** rozděloval. Z materiálů MŠMT je totiž zřejmé, že si nikdo z odpovědných funkcionářů nepoložil otázku, jak se veřejné prostředky na VaV rozdělují ve vyspělých státech s velkou tradicí kvalitní VaV, jako jsou například Velká Británie či Německo. Kdyby tak učinil, zjistil by celkem nepřekvapivou skutečnost, že v obou těchto zemích, které daly a dávají lidstvu řadu laureátů Nobelových cen, existuje jeden centrální orgán, který převážnou většinu veřejných prostředků na VaV dlouhodobě spravuje a rozděluje.

Ve Velké Británii, která je v počtu laureátů Nobelových cen hned za USA, jím je tzv. **Rada pro výzkum ve Spojeném království (Research Council of United Kingdom, RCUK¹)**, jež je veřejnou institucí a peníze dostává od vlády prostřednictvím tzv. **Úřadu pro vědu a technologie (Office of Science and Technology, OST²)**. Tento úřad je součástí ministerstva obchodu a průmyslu a jeho vedoucí je hlavním poradcem předsedy vlády ve věcech VaV. RCUK se skládá z osmi nezávislých tzv. výzkumných rad (**Research Councils, RC**), které pokrývají základní vědecké oblasti, tak jak se definovala vláda VB, a jedné Rady pro oblast umění a humanitních oborů

1. Rada pro výzkum v biotechnologii a biologických vědách
2. Rada pro centrální laboratoř výzkumných rad
3. Rada pro výzkum v technických a fyzikálních vědách
4. Rada pro výzkum v oblasti ekonomie a sociologie
5. Rada pro lékařský výzkum
6. Rada pro výzkum v ekologii
7. Rada pro výzkum ve fyzice částic a astronomii
8. Rada pro oblast umění a humanitních věd

Každý z těchto RC má svého ředitele, jimiž jsou **renomovaní odborníci** - vesměs profesori - z příslušné oblasti. Tito lidé, které do svých funkcí jmenuje státní tajemník v ministru obchodu a průmyslu, **nesou vahou své vědecké prestiže a osobní integrity odpovědnost za správnost rozhodnutí** příslušných Rad a právě tato osobní odpovědnost je jednou ze pojistek, že nebude docházet k tendenční a nekompetentním rozhodnutím. Výzkumné rady jsou ve své činnosti nezávislé, ale jejich činnost koordinuje výbor složený z jejich ředitelů a generál-

¹ <http://www.rcuk.ac.uk/>

² http://www.ost.gov.uk/index_v4.htm

ního ředitele výzkumných rad. Každý z RC má ovšem svůj vlastní způsob hodnocení podaných žádostí a přidělování finančních prostředků, které odrážejí značně rozdílné způsoby jak posuzovat úroveň projektů v uvedených sedmi odvětvích vědy a výzkumu. Některé z RC mají své vlastní instituce, jiné jen financují vědeckou a výzkumnou činnost jiných institucí, tj. universit, veřejných vědeckých institucí a průmyslových podniků.

Velmi důležitou stránkou fungování systému RC je skutečnost, že prostředky se mezi jednotlivé RC rozdělují na základě jednání mezi RCUK a OST a s ohledem na vývoj jednotlivých odvětví ve světě, **v žádném případě tedy nikoliv pomocí hodnocení posuzovatelů**. Ti hrají roli teprve v rámci jednotlivých RC. Nejdůležitějším požadavkem na celý proces přidělování finančních prostředků je jeho férovost. Klíčovou roli při jejím zajištění hraje **naprostá průhlednost** celého procesu, jež mimo jiné znamená že **posudky anonymních posuzovatelů dostane žadatel k vyjádření a teprve potom RC o žádosti rozhodne**.

Celý systém činnosti RC je dále jednou za pět let podroben velmi zevrubné prověrce, kterou organizuje jeho zřizovatel, tedy ministerstvo obchodu a průmyslu. Každému potenciálnímu novátorovi našeho současného systému doporučuji věnovat několik hodin aspoň letmému pročtení materiálu z posledního takového hodnocení RC, jež proběhlo v roce 2001 a jež mimo jiné vedlo ke zřízení RCUK³. I při velmi zběžném pohledu bude každému jasné, jak propracovaný systém přidělování veřejných prostředků na VaV ve Velké Británii je a **jak důležitou roli v něm hraje stát, resp. jím pověřené těleso, tedy OST**, jež je pod stálou kontrolou veřejnosti i parlamentu.

Podobný systém financování VaV z veřejných prostředků existuje i v Německu (a samozřejmě i dalších státech s vyspělou VaV), s tím rozdílem, že tam na federální úrovni veřejné prostředky na VaV rozděluje spolkové ministerstvo pro vzdělání a výzkum (*Bundesministerium für Bildung und Forschung*, BMBF), pro nějž je tato činnost jedním z hlavních poslání. Podrobný popis celého systému lze najít na jeho webové stránce⁴.

Výše uvedené informace získá každý, kdo má **skutečný zájem o propracovaný a efektivně fungující systém financování VaV ve světě**, během několika kliknutí na webu. Uvádím je zde tak podrobně proto, abych je srovnal s naprosto bezkonceptním a ukvapeným postupem MŠMT. V situaci, kdy v naší republice neexistuje žádný orgán, který by se rozdělováním veřejných prostředků na VaV profesionálně zabýval a prostředky jsou rozdělovány řadou grantových agentur a v rámci programů různých ministerstev, se MŠMT rozhodlo dramaticky a skokem změnit způsob financování VaV na všech vysokých školách. A to navíc způsobem, který **v ničem nesnese srovnání** s postupem ve Velké Británii, Německu a dalších státech. Je samozřejmé, že položit aspoň **základy efektivně fungujícího systému by vyžadovalo hodně práce**, muselo by se opírat o zkušenosti ze světa a muselo by také být předmětem zevrubné diskuze ve vědeckých a státních orgánech. **O nic takového se MŠMT ani nepokusilo** a místo toho zvolilo z hlediska jeho úředníků nejjednodušší cestu, jejímž výsledkem je ovšem situace, kdy v některých oborech došlo **k zjevně nekompetentním rozhodnutím**, které naši VaV mohou vážně poškodit.

Nyní několik poznámek k tomu, v čem konkrétně byl postup hodnocení výzkumných záměrů poskytovaných MŠMT ve světle praxe ve Velké Británii, Německu a dalších vyspělých státech zásadně špatný. Nebudu se zabývat podrobnostmi, uvedu jen hlavní nedostatky.

1. Za prvé, MŠMT **ignorovalo základní prvek** systému ve Velké Británii či Německu a snažilo se jedním postupem, dokonce při použití jednoho typu formulářů, srovnávat bo-

³ http://www.ost.gov.uk/research/councils/quin_cclrc/index.htm

⁴ <http://www.bmbf.de/forschung/index.php>.

dově ohodnocené výsledky tak odlišných výzkumných oborů, jako jsou obory humanitní, přírodovědné a technické. Srovnávat například záměr „Veterinární aspekty bezpečnosti a kvality potravin“ se záměrem „Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích“ či „Výzkumem vlastností jader a subjaderných částic“ je stejně **nesmyslné**, jako srovnávat výkony zpěváků, horolezců a třeba traktoristů. To je naprosto **ne-smyslné a kontraproduktivní**. Jediný, komu tento systém vyhovuje jsou úředníci, kteří o stavu jednotlivých vědních oblastí nic nevědí a proto potřebují přepočtení tabulky.

2. Při posuzování záměrů velkých kolektivů na tak dlouhou dobu, jako je sedm let, je naprosto nezbytné, aby celá procedura byla **co nejprůhlednější**. Právě v tomto ohledu měla procedura posuzování záměrů MŠMT, v hrubém rozporu se základní podmínkou posuzování projektů ve Velké Británii a také na rozdíl od záměrů poskytovaných AV ČR, **největší nedostatek**. Skutečnost, že uchazeči neměli možnost se k posudkům hodnotitelů ani bodovému hodnocení hodnotících komisí (tato dvě hodnocení se skládala) vyjádřit předtím, než MŠMT přijalo konečné rozhodnutí, považuji za **nepochopitelnou a nepřijatelnou**. Jsem také přesvědčen, že kdyby hodnotící komise MŠMT musely tato svá hodnocení veřejně vysvětlit, nedošlo by k takovým případům nekompetentních rozhodnutí jako je to, ke kterému došlo v oblasti jaderné a subjaderné fyziky a věd o Zemi a vesmíru.
3. V materiálech MŠMT dostupných veřejně není nikde řečeno, a ani sami uchazeči to dodnes neví, **jak vlastně byly kategorie A-D definovány**. S ohledem na to, že hodnocení se opíralo o velmi formalizovaný systém bodování, byla přitom právě tato okolnost klíčová. Pokud byla jediným kritériem celkové bodové ohodnocení (počítané na tři desetinná místa!!), mohlo dojít k absurdní situaci, kdy dva záměry lišící se nepatrným rozdílem byly zařazeny do různých kategorií s dramaticky různými finančními důsledky. Volání některých lidí po „oddělení zrna od plev“ by pak dostalo zcela absurdní nádech: „zrnem“ mohl být záměr s výsledkem, řekněme, 450 (z 500 možných) a „plevou“ záměr, který dostal „jen“ 449.5. Protože dodnes MŠMT nezveřejnilo bodové hodnocení všech záměrů (jediné, co bylo jednotlivým řešitelům sděleno, je celkové číselné hodnocení **jejich záměru**) nevíme ani, zda k takové situaci došlo, nebo zda byl mezi kategoriemi A a B na jedné straně a C a D na druhé straně velký rozdíl, který by opravňoval tak drastický rozdíl ve financování.
4. Na nepovedeném průběhu hodnocení záměrů poskytovaných MŠMT nesou část viny ovšem i samotné vysoké školy, a to svými **nerealistickými požadavky** na navýšení prostředků na výzkum. Z materiálů dostupných na webové stránce MŠMT vyplývá, že některé regionální vysoké školy předložily přímo absurdní požadavky (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem požadovala na rok 2005 35-násobné navýšení prostředků oproti roku 2004!!), ale i tři největší české vysoké školy UK, Masarykova Univerzita v Brně (MU) a ČVUT požadovaly navýšení ve výši 259% (ČVUT), 288% (UK) či dokonce 375% (MU), které pro nás v Akademii věd patří do říše pohádek.

A nyní pár slov k jedné konkrétní vědní oblasti, v níž podle mého názoru došlo k zjevně nekompetentnímu hodnocení, které ignoruje skutečné kvality předložených záměrů a jejich předkladatelů. Jedná se o oblast jaderné a subjaderné fyziky, v níž sám pracuji a s ní spřízněné vědy o Zemi a vesmíru, v nichž se také cítím dostatečně kompetentní. V těchto oblastech bylo MŠMT podáno následujících pět návrhů:

- I **MSM0021620837**: Výzkum jader a subjaderných částic a jejich interakcí, uchazeč UK v Praze, zařazení: **kategorie C**
- II **MSM0021620836**: Výzkum Země a vesmíru pokročilými fyzikálními metodami, uchazeč UK v Praze zařazení: **kategorie C**

- III **MSM6840770018**: Matematické, počítačové a experimentální metody ve fyzice
uchazeč ČVUT v Praze zařazení: **kategorie C**
- IV **MSM6840770030**: Fundamentální experimenty ve fyzice,
uchazeč ČVUT v Praze zařazení: **kategorie A**
- V **MSM4781305903**: Relativistická a částicová fyzika a její astrofyzikální aplikace
uchazeč Slezská univerzita v Opavě zařazení: **kategorie B**

Nečiním si nárok na posouzení zařazení jednoho konkrétního záměru do kategorií A-D, ale jsem přesvědčen, že jsem kompetentní posoudit relativní úroveň všech výše uvedených záměrů. Z tohoto hlediska je zařazení zmíněných záměrů do výše uvedených kategorií právě **opačné, než jaké by mělo být**.

Skutečnost, že záměr I (jehož pracovníci jsou z Ústavu částicové a jaderné fyziky Matematicko-fyzikální fakulty UK) byl zařazen do kategorie C, zatímco záměr Ústavu technické a experimentální fyziky ČVUT (záměr IV) byl zařazen do kategorie A a záměr V (jehož pracovníci jsou z Ústavu fyziky Filosoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě) do kategorie B, považuji za **výsměch požadavku objektivnosti posuzování a naprosto nekvalifikované hodnocení**, jež jde přímo proti vyhlášenému cíli financovat jenom špičkovou vědu a výzkum. Je to jako kdyby chirurg amputoval pacientovi zdravou nohu místo té nemocné. Pracovníci Ústavu částicové a jaderné fyziky Matematicko-fyzikální fakulty hráli a hrají klíčovou roli v řadě experimentů v Evropské laboratoři fyziky částic CERN, jež je největším centrem základního výzkumu v oblasti subjaderné (částicové) fyziky na světě a již je ČR členem. Podobnou nezastupitelnou roli hrají pracovníci tohoto ústavu i v experimentech v dalších světových centrech výzkumu v oblasti subjaderné fyziky v USA a Německu. Jsem přesvědčen, a **rád to veřejně doložím**, že vědecká úroveň pracovního týmu a dosavadní výsledky Ústavu technické a experimentální fyziky ČVUT či Ústavu fyziky Slezské university v oblasti částicové fyziky a astrofyziky **ani zdaleka nedosahují úrovně** Ústavu částicové a jaderné fyziky Matematicko-fyzikální fakulty (záměr I) či týmu této fakulty, jenž podal záměr II a jehož pracovníci představují v oblasti věd o Zemi a vesmíru v ČR absolutní špičku. **Jsem si jist, že žádná komise, jejímž úkolem by bylo relativní srovnání kvality výše uvedených záměrů a která by své hodnocení byla povinna veřejně zdůvodnit, by k výše uvedenému relativnímu hodnocení záměrů I-V nemohla dojít**. Právě z tohoto hlediska je neprůhlednost celého procesu posuzování záměrů tou největší a neomluvitelnou chybou, jíž se MŠMT dopustilo.

Situaci v oblastech mne blízkých rozebírám podrobně proto, abych na konkrétním příkladu poukázal na to, k jak nekompetentním rozhodnutím MŠMT došlo, ale jsem přesvědčen, že podobná situace je i v jiných oblastech. Ostatně diskuze na jednání Výboru pro vědu, vzdělání etc. Poslanecké sněmovny 26. 1. o tom jasně svědčila.

Domnívám se, že v dané situaci je jediným rozumným postupem výsledky hodnocení MŠMT ponechat v platnosti jen na rok 2005 a současně dát vedením jednotlivých vysokých škol pravomoc rozdělit již přislíbené prostředky mezi fakulty podle svého uvážení a nikoliv závazně podle výsledků hodnocení. Během roku by se mělo MŠMT a další zainteresované státní orgány spolu se zástupci samotných výzkumných institucí pokusit položit aspoň základy systému financování VaV, jež by vycházel z modelů osvědčených v zahraničí. Teprve potom má smysl přistoupit k hodnocení stávajících vědeckých institucí, ale zcela jiným způsobem, než jaký zvolilo MŠMT v loňském roce.

Jiří Chýla